

Az inkák öröksége és nyelvük

A *perui Andok* egyik rejtett zugában, 3 200 méter magasságban, fekszik *Chacrachakuna* nevű falu. És ott él Agrippino *Quispe* családjával: feleségével, Máriával és négy gyermekükkel. *Chacrachakuna* faluban kemény az élet. Kevés a víz; a gleccserekből ered, amelyek a közelben alig 6000 méter magasságban tornyosodnak. Elektromos áram nincs, vagy helyesebben, csak külön kérésre, és csak annyi, amennyit az egyik szomszéd a dízelgenerátorával fejleszt. *Quispének* sokat kell fizetnie érte. Konyhójában a világítást és a főzéshez szükséges hőt gáztartályból biztosítják, amit lámák hátán cipelnek fel a legközelebbi nagyobb településről, meredek ösvényen.

Az élet azért is kemény, mert ebben a magasságban nagyon ritka a levegő. A természet alkalmazkodással segít magán: az oxigénhiányt nagyobb tüdő egyenlíti ki. Így egy-egy lélegzetvétellel több oxigén jut a szervezetbe, mint a rónaság lakóinál. Az *Andokban* élő dél-amerikai indiánok ráadásul viszonylag kis termetűek. A nagy magasságban uralkodó hideg ellen az őshonos indiánok vastag gyapjúból készített ruházattal védekeznek. Az asszonyok szinte mindig pulóver-, poncsó- vagy sapkakötéssel foglalatostkodnak. Főleg esténként van erre idő, hiszen nincs televízió vagy más szórakoztató elektronika.

Így él a *Quispe* család távol Peru modern életétől. Azonban sem az apának sem az anyának esze ágában sincs emiatt elhagyni a félreeső, szegényes falut. Abban reménykednek, hogy legalább az egyik gyerekük örökre otthon marad és a szülőhelyen folytatja a családi hagyományokat. *Quispék* az inkák büszke utódainak érzik magukat. Nagyra tartják a régi tradíciókat, számukra az szent örökség. És odahaza és a szomszédokkal is csak az örökölt inkanyelven érintkeznek, a *kecsua indián nyelvet* beszélik. Ez az a nyelv, ami egykor, még mielőtt a spanyolok meghódították volna Dél-Amerikát, különböző dialektusokban honos volt az *Andok* összes országában. Ez a nyelv, mint a magyar vagy a finn, inkább „additív” nyelv. Egy szó értelme megváltozik a szótőhöz hozzáfűzött szótagok által. Azt, hogy valami „kicsi” a – „cha” rag hozzáadásával fejezik ki. Ha a *Chacra* nevű terület kicsi, akkor az a *Chacracha* elnevezést kapja. Ha már most még a „-kuna” képzőt is hozzáfűzik, a „sok” fogalmát, akkor abból a *Quispe* család szülőfalujának neve lesz: *Chacrachakuna* = „sok kis terület”.

Egész Dél-Amerikában manapság még mintegy tíz millió ember beszéli valamelyik hagyományos *kecsua* dialektust; az egyébként spanyol nyelvű *Peruban* kereken három millióan. Már 1969-ben

Velasco, a bal oldali katonai diktátor, második hivatalos nyelvvé nyilvánította az *Andokban* élő indiánok nyelvét. De édes kevés történt ezen törvény átültetéséért a gyakorlatba. Ellenkezőleg: *Peruban* 1980 és 2000 között – a polgárháborúhoz hasonló viszonyok közepette *kecsua* indiánokat gyilkoltak meg, több mint 70 000 főt! *Fujimori* elnök uralma alatt kényszer sterilizálásokat hajtottak végre, ez 200 000 személyt, túlnyomórészt a hegylakókat érintette. Sőt, a legmagasabb állami szinten mindennapos volt a diszkrimináció: amikor a két újonnan megválasztott képviselő, *Hilaria Supa Huamán* és *Maria Sumire* *kecsua* nyelven akarta letenni az esküt, a parlament elnöke, *Martha Hildebrandt* megtiltotta ezt nekik.

Csak a legutóbbi időkben fordult jobbra a *kecsua* indiánok helyzete. *Rádióműsorok* és *újságok* mellett egyre több olyan *iskola* is van, ahol az inkák régi nyelvét első tanítási nyelvként oktatják. Ebben erőteljesen közreműködtek a nemzetközi emberjogi szervezetek és a német Egyesület a Műszaki Együttműködésért (GTZ) is. Sőt, már filmeket is forgattak *kecsua* nyelven.

Chacrachakuna túl kicsi ahhoz, hogy saját iskolája legyen. A *Quispe* család gyermekeinek messze, le a völgyben lévő városkába, *Pisac*-ba, kell iskolába járniuk. Iskolabusz vagy hasonló nincs, a gyerekeknek gyalog kell megtenni a hosszú utat.

Éppen másfél óras egy útszakasz. De mégis: így az anyanyelvükön tanulhatnak, hogy később aztán – talán egyszer – egy „*Hatay Yachay Wasi*”, azaz *kecsua* nyelvű főiskolán folytathassák tanulmányukat. Manapság a fővárosban, *Limában*, már egyetemi fakultációk is vannak *kecsua* nyelven.

Jóllehet, *Quispe* papa elképzelni sem tudja, hogyan lehetséges ez és mit eredményez ez a gyerekeknek. De az ágostonrendi szerzetes, *Pedro* atya, aki a hegylakók lelki üdvösségéről gondoskodik, azt

mondja, az okos, legidősebb fiúnak mezőgazdasági technikát kellene tanulnia, hogy később aztán segíteni tudjon több ember sorsának jobbra fordításában Kecsuaországban.

Pedro atya Chacrachakuna mindent meghatározó személyisége. Ő gondoskodott arról is, hogy az egyszerű parasztnak ma itt sokkal jobb a sorsa, mint még néhány évvel ezelőtt. Meggyőzte őket, hogy szerezzenek be teheneket. Gleccserországban sok nagy zöld terület van, ahol bőven terem az „andoki lóhere”, a lucerna, ami kiválóan alkalmas legelőnek. De mit kezdjenek a tejjel, amit adnak a tehenek? Nem fog tönkremenni ilyen messze a várostól? Pedro atya itt is tudta a megoldást: segített egy sajtkészítő üzem berendezésében. És így a tejnek, sajt formájában, már nem árt a völgybe vezető hosszú út számárháton, sőt hasznót hajtó kereseti forrássá válik.

Pedro atya egyébként tiszteletben tartja az inka-örökség hagyományait. Jóllehet, a XVI. századi spanyol hódítás óta névlegesen katolikusok, de erősen ragaszkodnak mítoszaikhoz, hagyományaikhoz és szokásaikhoz. Különös tiszteletben részesül a „Földanya”, a „Pachamama”. Neki hódolnak az indiánok minden vetésnél és minden aratásnál áldozati adományokkal és ünnepléssel. Nagy szerepet játszik a hold és az éjszakai csillagzat is. Segítségükkel mérik és becsülik fel az indiánok a lehetséges termést. Az indiánok a tejutat „mennyei folyónak” nevezik. Az ő égboltjukon, délre az egyenlítőtől, számos, Európában ismeretlen csillagkép létezik.

Quispe és a szomszédai egy régi, különös szabályt is betartanak: együtt végeznek minden munkát. Legyen szó akár közösség, akár a falut érintő projektről, a megvalósítás az úgynevezett „Minka” keretében történik. De a magánéletben is kölcsönösen segítenek egymásnak az Andokban élő parasz-

tok, és pedig az „Ayni” formájában. Ez különösen a burgonyatermesztésnél tapasztalható.

A burgonya, Európában is napjaink fő élelmiszere, eredetileg Inkaországból származik. A „Papas” ott, – de, mint tudjuk, persze nem csak ott –, a túlélést biztosította a zord hegyvidéken élő embereknek. Ezért aztán számos mítosz és szertartás fonódik köré. Ide tartozik az „első barázda ünnepe”. Eközben Quispe, a szokásnak megfelelően, hátulról felesége hóna alá nyúl és lábaival elől végigvonszolja a szántón. Azután ledugja a különös formájú inka ásóval kiasott barázdába az első burgonyát. Mellé tesz egy erjesztett kukoricanedűvel megnedvesített kokacserje levelet. Ekkor Quispe felesége a vetőburgonyát meztelen lábbal szilárdan beletapossa a barázdába, amit azután földdel betakarnak. Végül felcsendül a zene a „Quenas”, az Andokban honos furulyából és a dobokból. Vidám tánc kezdődik.

Természetesen az eközben folytatott beszélgetés kecsua nyelven folyik. Pedro atya, aki vendégként kíséri figyelemmel a ceremóniát, nem sokat ért abból, amit beszélnek. Régóta feltette magában, hogy megtanulja az inkák régi nyelvét – mert itt a hegyekben még elevenen él. Csak a városokban és a turisták által látogatott településeken van kihálóban. Dehát ez ismerős az Európában élő kisebbségek körében is.

Ezen okból az ENSZ 2008. évet a „Kisebbségek és az anyanyelv évének” nyilvánította Ezeket fenyegeti világszerte a feledésbe merülés. A perui inka-örökösökhöz hasonló hatalmas belső kötődés származáshoz és hagyományokhoz, nyelvhez, szükséges ahhoz, hogy a modern televíziós és internet társadalom nagy olvasztótégelyében a kis nyelvek és népek el ne tűnjenek.

Volker Petzold
Patyi Ildikó fordítása

